

33. Сова П. Первая перепись населения в освобожденном Ужгороде // Закарпатская правда. – 1970. – 18 января. – С. 4.
34. Інформація про склад документів партійного архіву з питань депортації за межі області громадян німецької національності. – Партійний архів Закарпатського обкому КПУ, 20 липня 1990. – 8 с. (Машинопис).
35. ДАЗО, ф. 1, оп. 7, спр. 87, арк. 118–130.
36. Кампов П. Німці в Карпатах // Закарпатська правда. – 1993. – 14 серпня. – С. 2.
37. Дрюченко С. Чого хочуть закарпатські німці? // Закарпатська правда. – 1989. – 24 жовтня. – С. 2.
38. Гроздова И., Филимонова Т. Венгры и немцы Советского Закарпатья (По материалам полевых исследований 1968–1969 гг.) // Советская этнография. – 1970. – С. 135–143.
39. Вереш Г. Міжнаціональні відносини в Закарпатті: проблеми і шляхи вирішення // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні: Матер. наук.-практ. конф. – Ужгород, 1993. – С. 11–16.
40. Bartak K. Za před nebo pod Karpaty? // Podkarpatsko včera a dnes. – Praha, 1994. – S. 20.
41. Kozauer N. Названа праця.
42. Zegus I. Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen: 1848–1914. – Wiesbaden, 1965. – 145 S.

Георгій МЕЛІКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології УжДУ
 Ольга ГВОЗДЯК, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології УжДУ

НІМЕЦЬКІ КОЛОНІСТИ В УЖГОРОДІ НАПРИКІНЦІ XVIII ст. (Публікація документів)

Лист-скарга дев'яти німецьких колоністів його імператорській Величності Австро-Угорської монархії Фердинанду II та шести орендаторів із Шарошського комітату є сімейною реліквією нащадка Петруса Тірканича – одного з орендаторів, який підписав лист-скаргу. План-проект німецького поселення в Ужгороді та лист-скарга зберігалися в дубовій скрині старостів швабської общини. Передостанній староста общини –

Степан Кеслер зберіг ці документи і передав їх своїй дочці Гізелі, яка, в свою чергу, передала лист і фотокопію карти-проекту племіннику, нині пенсіонеру Вінсенту Кеслеру, який проживає по вул. Минайській, 31 у будинку, збудованому для прийому в 1786 р. німців-колоністів. Обидва документи написані рукописним готичним шрифтом. Лист-скарга зберігся добре і лише місцями пошкодження ускладнювали читання тексту. Фотокопія карти-проекту зроблена з документа, значно пошкодженого часом. Крім того, надписи на краю фотокопії в такій мірі нечіткі, що частину слів не вдалося прочитати.

План забудови мікрорайону Минайської вулиці м. Ужгорода передбачав будівництво 115 будинків з присадибними ділянками для німецьких колоністів, будинків для різних інфраструктур (для священнослужителів, митної, ринкової і медичної служб, постійного двора тощо). У примітці вказується на упорядкування вулиць вже існуючих на той час кварталів забудови лівобережжя ріки Уж: вулиць Дравецька, Боздоська, меліоративних каналів та насипів. Відводилася територія для кладовища. Було побудовано будинки лише для 20 німецьких колоністів, які в 1786 році поселилися по вулиці Минайській.

I

ПЛАН

*нової забудови вулиць поселенців
 при хорватському камеральному ринковому
 місті Унгвар,*

з якого заодно чітко видно його зв'язок з уже існуючими вулицями від внутрішньої частини міста до головного мосту. План спроектовано у 1784 році і підписано у липні 1786 року.

Йоган Карл Роксе – каал – інженер.

ПРИМІТКИ :

від № 1 по № 60 – самі будинки колоністів
 № 61 місце похоронних ритуалів
 № 62 ? ? ?
 № 63 парафія
 № 64 кантор
 № 65 дяк

№ 66 помічник попа
 № 67 будинок для уряду
 № 68 канцелярія по м'ясу
 № 69 корчма
 № 70 ? ? ?

від № 71 по № 77 будинки колоністів
 № 78 відведений будинок лікаря
 від № 79 по № 125 знову будинки колоністів
 № 126 лікаря
 № 127 цвинтар

? ? ? ? захищає місце,
 де стоять дерева.

а. квартали і будинки внутрішнього міста по цій стороні Унга (Ужа).
 в. головний міст через ріку Унг. с. панський постійний двір. г. нова соляна служба. д. запропонована пошта на ? ? . е. вже заселені квартали по тій стороні Унга. ж. будинок митної і ринкової служб, коли відбувається торгівля. і. площа, де звичайно відбувається торгівля. к. вільні поля, де з часом зможуть будуватися ряди будинків. л. новий міст, що треба збудувати.

3. З цього участка поля можна виділити тим колоністам городи, яким при будинках не наділено городи.
 4. Вулиця Минайська до торгівлі.
 5. Вулиця до Еор (Сторожниці).
 6. Вулиця з Дороц (Дравців).
 7. Вулиця у Боздош.
 8. Ходжена дорога у Еор (Сторожницю).
 9. ? ходжена дорога у Минай.
 10. Пішохідна дорога, яка ділить панські алодіальні землі від земель колишніх їх мешканців.
 11. Ріка Унг (Уж).
 12. Старе річище.
 13. Мельничний яр.
 14. Новонасесний водовідводний канал.
 15. Водовідводний канал.
 16. Наносна дамба.
 17. ? ?
 18. Водяний млин.
 19. Католицька церква.
 20. Шибениці.

*Його римській імператорській
коралівській апостольській величності,
нашому наймилостивішому володарю
з уклінно-покірливим проханням наведені нижче*

підписані прохачі

Копія 11592

795

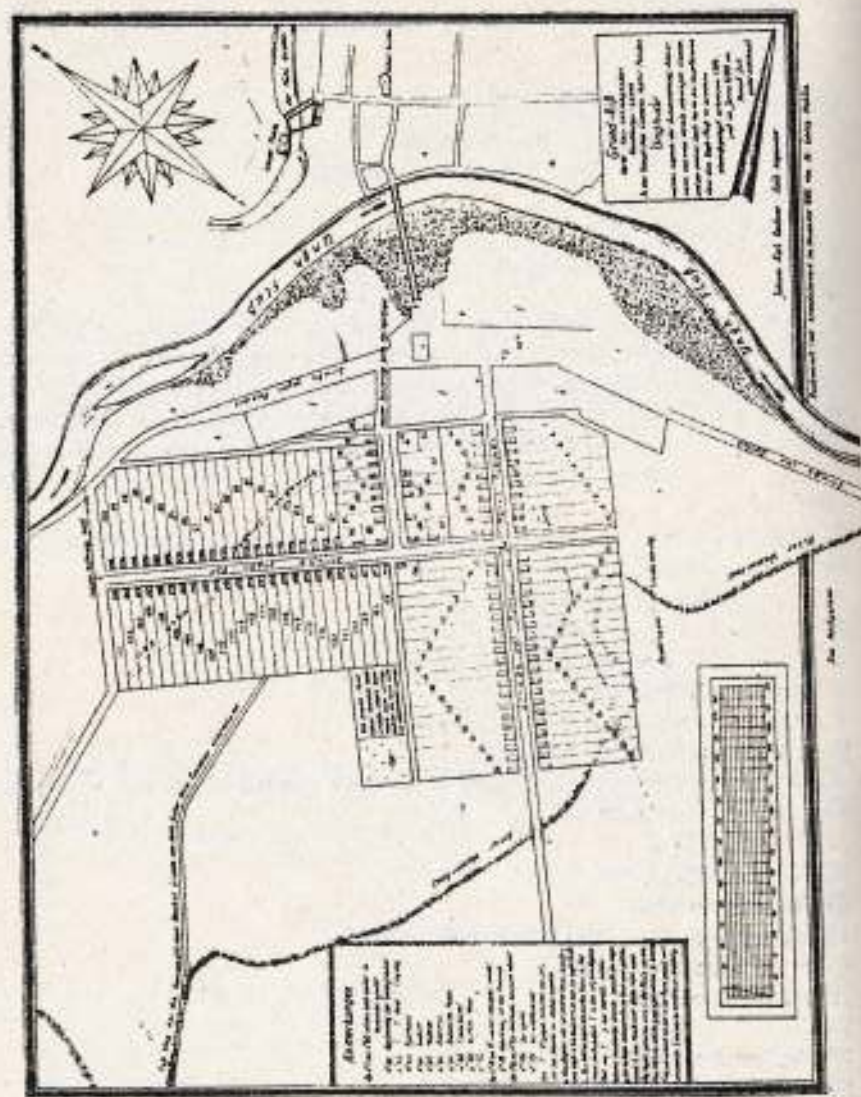
1283

Найвеличніший монарх, наш наймилостивіший
імператор і наймилосердніший батько країни!

Просимо вибачити нас за прохання, з якими ми, доведені до відчаю і немилосердно пригноблені, дев'ять колоністів вимушені звернутися до Вашої Величності. До цього нас спонукає крайня біда, яку ми більше не можемо витримати і милостиво просимо Вас подивитися на нас батьківськими очима. Уклінно і покійрно, милостиво просимо Вас прийняти наші прохання, які складаються з таких пунктів:

По-перше, ми прибули до Унгвару (Ужгорода) 8 років тому згідно надісланого його спочившою Величністю Йосипом II у імперію мандата¹ в Угорщину. В імперії ми за безцінь продали свої господарства і реманент в надії, що нам по прибутті на нове місце, згідно мандата, зразу ж буде за наші кошти виділено все необхідне для господарювання і що ми будемо звільнені впродовж 10 років від усіх тягарів і податків. Але, на жаль, по прибутті сюди, будинки для нас ще не були готові і ми біля 10-ти місяців проживали на квартирах в унгарських мешканців. В Унгарії нам виділили будинки, поля, луки, коней, корів, вози і плуги тільки з плином цього часу. Щодо речей, необхідних для господарювання, то їх нам дала тутешня домінія².

По-друге, будинки, але без обладнання в них, і належні до них сараї, по четверо коней, але зброю лише до двох коней, порожні вози і без ланцюгів до них, не оковані плуги, лише рало і леміші до них і без борони. Решта потрібних у господарстві дріб'язків, які ми не хочемо описувати із-за великої писанини, ми змушені були придбати самі. На наше прохання придбати це приладдя нам було виділено 200 флоренів³, з яких на 20 поселенців припало по 10 флоренів, причому кожен з нас з метою повного укомплектування приладдя змушений був виділити до цього по 40 флоренів, а отримані 10 флоренів повернути вже через 2 роки.

По-третє, найнеобхіднішим для господарства є сараї. Оскільки ми із-за бідності були не в змозі їх збудувати, дерево, потрібне для них, ми б доставили з задоволенням. Ми вже декілька разів зверталися з питань будівництва до нашої домінії та з покірним проханням до Його Величності, але і понині нам не побудовано ніяких сараїв, із-за відсутності яких подарований милим Богом урожай і сіно в непогоду змушені були стояти під відкритим небом, через що ми зазнали великих збитків.

По-четверте, поля для нас були виділені від засіяних панських земель, з яких після збору врожаю та вимолоту на одного колоніста припало не більше 8 пресбурзьких (братиславських) меців⁴. Оскільки кожному з нас для озимих потрібно було по 14 меців, і для споживання протягом року нам також нічого не залишалося, то ми змушені були просити продукти у наших вельмож, які, однак, понад 6 місяців нам нічого не хотіли давати. Через що ми зайшли в борги, а деякі з нас навіть змушені були продати корови. І хоча опісля кожному колоністу було виділено по 20 йохів⁵ поля і 10 йохів лугів, один йох, проте, не відповідав згідно присланого мандата 1600 крафтерам⁶, а вимірювався лише по 1100 крафтерів, чим кожному поселенцю було виділено на 9 йохів 600 крафтерів менше. В той час, коли у вельмож є достатньо полів і лугів, нам виділили такі ниви, на яких неможливо проводити ні зимові, ні весняні посіви тому, що на них завжди вода і калюжі і котрі сама домінія, за висловлюванням тутешніх жителів, ніколи не використовувала і не використовує зараз. Оскільки ми вже ніби користувалися цими полями 8 років і не змогли взяти з них ніякої користі, нам тільки в цьому році виділили на одного поселенця 5 пресбурзьких меців орних земель, на яких уже на першому році наша домінія приказала нам замість вівса сіяти ячмінь, і то запізно, і не було відомо, який буде урожай. В результаті ми нічого не зібрали і в котрий раз змушені були позичати зерно для хліба і майбутнього посіву і знову потрапили в борги, які спричинили нам таке нещастя, з якого ми ще довго не зможемо вийти.

І що нам, по-п'яте, луги були виділені більше, ніж за милою від Унгвара на Лекартському гатарі⁷, біля якого проходить державна дорога і якому завдається велика шкода із-за випасу на ньому як лекартівської, так і чужої худоби, найчастіше з сіл, що знаходяться при дорозі. Тому в цьому році ми переорали такі лугові місця і засіяли їх кукурудзою. Однак пан королівський суддя заборонив нам її подальше вирощування, в той час як мешканці Унгвара отримали від панства для обробки кукурудзяні поля, а нам їх виділити не хочуть.

По-шосте, право пасовиська для господарства у вищій мірі необхідна справа, без якого господар майже не може існувати і розводити худобу.

Стосовно цих пасовищ ми звернулися до нашого панства і також надіслали покірне прохання Його Величності, на яке, напевне, було поставлено резолюцію, але до сьогоднішнього дня ми не отримали від нашої домінії ніяких пасовищ.

Хоч ми, по-сьоме, отримали 10 вільних від податків років, ми ще не мали від них ніякої користі, оскільки, по-перше, майже весь час були неврожайні роки, і тому що наші поля розміщені на поганих землях і залежані водами, через що ні один із нас не міг заробити на хліб; по-друге, від повіреного ринком Унгвара ми підлягаємо всім його податкам. Окрім цього з нас утримують гроші за вчителя, органіста і сторожів та інші податки, в той час як ми не є мешканцями Унгвара, а особливими сільськими поселенцями і не маємо, крім цього, ніякої користі від ринку. Навпаки, через випас панської худоби нашому пасовищу наноситься шкода. По-третє, оскільки комітатське панство тут на Унгварському ринку влаштовує свої сходи і вже понад 4 роки нас сильно давить повинністю тягла, і в деякі дні за малу плату ми повинні дати понад 30 коней, а коней у нас беруть гайдуки⁸ силою, випрягаючи їх із плугів і ганяють голодних по дві, а часто і три милі, через що страждає робота, ми, і виснажуються коні, багато з яких загинули, а понад 20 кобил скинули своїх коників.

З цього приводу ми скаржилися Його Величності 2 роки тому і для більшого засвідчення додали видані нам за тягло квитанції. На нашу скаргу, без сумніву, повинна була бути поставлена милостива резолюція і разом з відсланими квитанціями направлена нашому місцевому панству. Оскільки наше панство видає для нас розпорядження, якими ми повинні керуватися, і слабо захищає нас у комітаті, то вони не тільки дотепер не повернули квитанції за тягло, але й їх не оплатили. Навпаки, майже щодня так мучать нас повинністю тягла, що стає неможливо далі витримати ці страждання.

По-восьме, ми також довідалися, що, починаючи від свята Всіх Святих з цього року ми повинні будемо додатково виплачувати згідно з указом 26.К.03 оренду і оброк панам і комітату і нести на собі всі інші тягари, в той час як безподаткові роки закінчуються лише 15 вересня наступного 1796-го року. Але ми, через вищезазвані обставини, і окрім цього, через перенесені хвороби, як уже повідомлялося, не змогли покращити своє економічне становище і нам нічого не відомо про такі податки. Отже уклінно просимо Вашу Величність зволити і з великим милосердям звільнити нас від цих податків і з метою підйому нашого добробуту і покращення господарського стану милостиво додати нам до цього останнього року ще декілька вільних від податків років.

Також, по-дев'яте, згідно наймилостивішого указу Вашої Величності про виділення позик зерна їх проводирським панством всім королівським підданам за страждання і для їх життєутримання і посівів, їх також було видано й іншим імператорським підданам. Але коли ми у крайній нужді звернулися про таку позику зерна до нашого придворного старости і до Нф. каал-ассора адміністрації фон Мемгарта, оскільки той був тут, і йому вручили прохальний лист, який також був зареєстрований королівським суддею, що давало нам право просити таку позику, той не хотів нам її виділити. І тому, не знаючи як собі інакше зарадити з тим, щоб роздобути хліб, не один з нас був змушений продати вирощений на полях урожай і купити для сім'ї хліба, через що і в цьому році нам недовистачало продуктів харчування.

І оскільки, по-десяте, бачимо, що по відношенню до нас не дотримуються ні наймилостивіші імператорські укази, ані ми не отримуємо від нашого проводирського панства підмоги, а комітат нас пригноблює найнемилолюбивішим і найнемилосерднішим чином, то ми змушені знаходити собі притулок у Вашої Величності як наймилосерднішого і наймилостивішого батька країни і стогнучи, покірливо і уклінно просити взяти до милостивої уваги названі пункти, які так гнуть нас до землі, і подивитися на нас, притіснених з усіх сторін, очима, повними милосердя, і щоб нам, після схвалення Вами нашого прохання місцеве домінія побудувала потрібні нам сараї, повністю виділила по 1600 клафтерів на кожний їх полів, лугів і пасовищ і родючих земель, і щоб комітат нас не пригноблював так немилосердно. Або ж милостиво звалите нам переселитися на Лелес⁹, який також належить імператорському фондо-студіюму (Fundo-Studium)¹⁰ і лише на три милі віддалений від Унгвара і де ми надіємося мати ліпші для проживання умови. При цьому покірливо запитуємо щодо наших дорослих дітей, багато з яких можуть женитися, а деякі, між іншим, одружилися. Оскільки ті, що одружилися, живуть з нами в одному дворі і в перспективі не зможуть собі самі здобути для прожитку, то чи не мають вони перевагу над місцевими жителями щодо залишених 9-а колоністами і відібраних господарств? Адже ці будинки будувалися не для місцевих жителів, а для нас, дев'яти колоністів, і ми не можемо відіслати наших дітей назад в імперію. Тому покірливо і уклінно просимо Вашу Величність виділити їх нашим дітям. І оскільки наше начальство ніколи не видає для нас певні укази і ми боїмося, що в даному випадку наймилостивіший указ Вашої Величності попаде в їх руки і тоді наше начальство нас заарештує, поб'є і кине в темницю, то уклінно просимо Вашу найми-

лостивішу Величність накласти резолюцію на наше покірливе прохання і люб'язно звеліти його передати нашому представнику.

Вашій Величності нашому наймилостивішому імператору, опікуну і батьку країни.

Підп. у швабському селі біля Унгвару

12 вересня 1795 року

Уклінно покірливі прохачі

Йоганес Вернер як староста,

повірений X і всі із Унгварського швабського села дев'ять колоністів

XXX.

III

Внаслідок викладених у проханні дев'яти колоністів пунктах, які дійсно відображають їх пригноблений стан, ми також змушені звернутися до Вашої Величності. Чотири роки ми, місцеві жителі, орендуємо залишені дев'ятьма колоністами будинки і належні до них поля і луги. Відповідно до указу 26.К.03. ми платимо річну плату пану офіційному старості імператорського двора, який нам пообіцяв, що згідно з указом 26.К.03. ми не будемо обкладені іншими податками. Адже ці землі і без цього є безподатковими. Ми повинні лише старатися утримувати їх в такому стані, в якому їх повинні були утримувати колоністи, і тримати будинки в повному порядку. Він сказав, що і все, що знаходиться в цих будинках, підлягає оренді і що вони можуть залишитися нам в довільне користування, оскільки ми в Шарошському комітаті залишили тамешнім панам свої хати і господарства. І ми тут осіли. Але, милий Боже! З першого року нашого тут орендування ми були обставлені нечуванним податком, повинністю тягла, як і інші підлегли комітату і панству. Ми також змушені вносити плату за ринок та за оренду, яка не оплачується віддаленими каал-підданими.

Отже нас поки-що не звільнено від тих податків, про які писали у своєму проханні дев'ять колоністів. Це нас приводить до зубожіння. І навіть те, що ми принесли з собою, буде втрачено. Крім цього, наше панство приказало, що у випадку, якщо ми залишимося у господарствах орендаторами, ми змушені будемо виплатити будинки. Але оскільки урожай був поганий і ми не отримали ніяких прибутків, ми не спроможні виконати указ. У зв'язку з цим покірно, припадаючи до ніг, милостиво

просимо Вашу Милість полегшення і звільнення нас від пригноблюючого податку.

Вашій Величності нашому наймилостивішому Цісарю
підписані напроти і до ніг припадаючі просителі
Петрус Тірканич
Андреас Васильчак
Іванес Спішак
Іванес Демчак Х.
Міхаел Окований Х.
Іванес Комко
орендатори будинків, залишених дев'ятьма колоністами.

IV

Імператорсько-королівська резолюція

Щодо скарги просителів Його І.К. апостольська Величність вирішив таким чином:

По-перше, незважаючи на те, що житло просителів по прибутті їх в Унгвар ще не було готове, все ж і за 10 місяців їх тимчасового проживання повинна була бути внесена орендна плата не ними, а управами місцевого панства, через що і виникли суперечки. Отже скаржитися з цього приводу немає підстав.

По-друге, згідно з положенням про чужих поселенців, просителі не мають права вимагати обладнання для хат, сарай, борону і ланцюги до воза. У зв'язку з цим скарга з цього приводу, а також про те, що вони отримали зброю лише для двох коней і що плуги не оковані, не може бути взята до уваги. Це тому, що вони не можуть отримати пільги, як інші переселенці. Щодо отриманих на першому році 200 флоренів, то, оскільки ця сума ще не повернута, вони змушені будуть виплатити залишок суми за останні два роки.

По-третьє, скарга про те, що сіно й урожай просителів через відсутність стодаоли пропали під відкритим небом, скоріше вимагає засудження, ніж на увагу. Адже вони, як і всякі сумлінні господарі, повинні були захистити від непогоди своє сіно і урожай за допомогою звичайної солом'яної крівлі. А оскільки вони за 10 років вже давно могли б збудувати із отриманих від панства матеріалів сарай, як це зробили деякі із них, то ті, хто проявили себе лінивими, заслуговують на всяке засудження.

По-четверте, виплата допомоги не може бути надана і тому, що нестача урожаю, виявлена перевіркою, проведеною у 1789 році, була викликана, з одного боку, тривалими дощами, а з другого боку тим, що врожай тривалий час залежався на полях, відведених просителям, а частину його з'їли коні. Тільки після декількох нагадувань урожай було вивезено додому, де він утримувався в поганому стані, а вимолот робили наймачі. Скарга про те, що кожний їх землі вимірювався 1100 клафтерами, і що ці землі заболочені, не заслуговує на увагу, оскільки згідно з урбаріальною установою їх рівняється в Унгарській околиці 1100 клафтерам. Але замість заболочених земель їм було запропоновано, виходячи із можливостей, інші землі.

По-п'яте, оскільки Унгар не має луків, то вони і не могли бути їм виділені. Осць чому вони повинні задовільнитися лугами, виділеними на Лекартському гатару. А також у зв'язку з тим, що просителі мають орні поля, трапилося так, що згідно з розпорядженням їм заборонено вирощувати на самовільно зораних лугах кукурудзу.

По-шосте, лугові поля села Герень (Горяни) не можуть виділятися просителям під пасовища, тому вони змушені задовільнитися вже виділеним пасовищем. Оскільки трапляється, що просителі продають скошене на лугах сіно, або ж частина його знищується, то у майбутньому вони повинні утримуватися від таких недопустимих дій.

По-сьоме, якщо просителі до цих пір за 10 вільних від податків років не зуміли досягти переваг, то це за рахунок їх неактивності, недійового способу життя. Отже у майбутньому вони повинні старатися бути сумлінними підданими. У противному випадку, згідно з діючими положеннями, вони будуть дуже оштрафовані. Оскільки просителі не складають окремє село, а належать до ринкового права Унгвара, то вони змушені виплачувати податки, так само як і інші. Стосовно обов'язку тягла, то вони повинні звернутися за допомогою до комітату.

По-восьме, просителям не можуть бути виділені подальші вільні від податків роки. І тому з наступного 1797 року вони повністю підкоряються урбаріальним податкам. Вони повинні також у вказані строки повернути панству отриману позику.

По-дев'яте, у 1795 році просителі були забезпечені власним урожаєм і запасами хліба. Отже невиправданою є вимога плати від вельмож, а наведена скарга не заслуговує на увагу. Що стосується скарги 6-ти місцевих переселенців щодо того, що з першого ж року їх поселення вони змушені нести на собі тягар всіх податків, то вони повинні отримати допомогу політичним шляхом. Щодо оплати їх помешкань і належних до них господарських приміщень, то вони підпадають під наймилосерднішу

милість, і ця плата знімається. Вони повинні слухняно і своєчасно виплачувати на сесіях свої заборгованості.

Рішення консилію Цісаря,
королівське управління в громадсько-політичній коморі.
Відень, 18 серпня 1796 року.

V

Його Величності!

Покірне прохання Йогана Вернера із Унгвара від імені 11 німецьких колоністів:

- 1) про майбутній контракт;
- 2) про обіцянку Його Величності два роки тому про виділення ділянки для виноградників площею в 1 йох;
- 3) про їх дітей;
- 4) про звільнення від декількох пригноблюючих податків з додатком під літ. а/161.

Виходячи з рішення, відповідно до діючих у подібних справах розпоряджень, з одного боку, Унгварський господарський уряд, згідно з законом, повинен укласти на 6 років контракт. З іншого боку, як прохачі згадують у справі, їм було обіцяно виділити 1 йох виноградників, а дехто з них уже знайшов місця, зручні для посадки нових виноградників, і тому не відмовити в обіцяному бодай тим, хто дотепер добре проявив себе при обробітці своїх сесійних, орних і лугових полів.

З дітьми прохачів, навпаки, у даному випадку слід поступити як з рештою місцевих жителів. Щодо скарг, викладених у заяві, то, по-перше, оскільки по прибуттю в Унгвар будинки ще не були збудовані, урядами заперечується 10-місячна квартплата, хоч тут є також суперечності; щодо виданих позик, то це питання необхідно вирішити згідно з існуючими положеннями.

По-друге, оскільки прохачі вважають, що ними повністю виплачено по 200 фл. урбаріального боргу, а зафіксовано прийнятими лише 126 фл., а решта 74 фл. не враховані, то у цій справі назначено ще одну перевірку. По-третє, до уваги приймається вибачення. По-четверте, скарга, яка впливає з причин, наведених у рішенні Двора від 18 серпня 1796 р., не заслуговує на увагу.

По-п'яте, цим визначається, що частину їх Лекартських лугів, що прилягають до вулиці, через наведені причини, засадити кукурудзою.

По-шосте, сьоме, восьме і дев'яте. Рішення 1796 року можна заперечити, і прохачі в такій мірі як і інші мешканці поселення можуть бути звільнені від оплати шкільного вчителя і сторожів.

Його Святість-Велитель і Апостольська Величність
Відень, 17 лютого 1801 року
Ігнац і Біккер

* * *

Примітки:

- ¹ мандат – вербувальний лист;
- ² домінія – господарство;
- ³ флорен – золота монета часів середньовіччя; гульден – срібна монета;
- ⁴ мец – старовинна німецька і австрійська мірка зерна дуже різноманітного об'єму;
- ⁵ йох – вимір поля; кадастральний йох складає 1600 квадратних клафтерів, що прибіл. = 0,57 га;
- ⁶ клафтер – старовинний вимір довжини; розмах рук в обидві сторони;
- ⁷ Лекартський гатар – межа між Ужгородом і східно-словацьким містечком Лекарт;
- ⁸ гайдуки, гайдук – у XVIII ст. служитель при суді і служитель вищого австрійського дворянства;
- ⁹ Лелес – місцевість, населений пункт;
- ¹⁰ фундо-студіорум – імператорські землі, звільнені від податків.

Олег МАЗУРОК, доктор історичних наук, професор кафедри нової і новітньої історії та історіографії УжДУ

НІМЕЦЬКОМОВНЕ НАСЕЛЕННЯ В ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСАХ ЗАКАРПАТТЯ ДОБИ КАПІТАЛІЗМУ

Специфічні історико-географічні умови, в яких впродовж тисячоліть знаходилося Закарпаття і які вплинули на соціально-економічні, демографічні, політичні, культурні та інші процеси суспільного життя регіону,